

УДК 657.1

**А. В. Попський**

здобувач

кафедри менеджменту організацій

ЛРІДУ НАДУ при Президентіві України, м. Львів

## **ІНСТИТУЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ**

*Здійснено аналіз інституційного середовища розвинутих країн, наведено особливості спеціального державного органу, який реалізує політику і відповідає за розвиток сектору малого та середнього бізнесу. Запропоновано механізм інституційного забезпечення розвитку малого та середнього бізнесу в Україні з відповідним його забезпеченням. Наведено характеристику основних Агентство розвитку малого та середнього підприємництва. Наведено загальну схему державного стимулювання функціонування органів інфраструктури та механізм формування кадрового потенціалу в державних органах влади, покликаних регулювати сферу малого та середнього бізнесу в Україні.*

**Ключові слова:** державна політика, інституційне забезпечення, підтримка і розвиток малого та середнього бізнесу.

### **Popskyj A. INSTITUTIONAL PROVIDED FOR THE DEVELOPMENT OF SMALL AND MEDIUM BUSINESS**

*The analysis of the institutional environment of the developed countries is carried out, features of a special state body that implements the policy and is responsible for the development of small and medium business sector are presented. The mechanism of institutional support of small and medium business development in Ukraine with the corresponding provision is proposed. The characteristics of the main SME Development Agency are described. The general scheme of state stimulation of functioning of the infrastructure bodies and the mechanism of formation of the personnel potential in state authorities aimed at regulating the sphere of small and medium business in Ukraine are presented.*

**Key words:** state policy, institutional support, support and development of small and medium business.

Кризові явища, які спостерігаються в економіці України, свідчать про необхідність перегляду умов здійснення державної політики у всіх сферах народного господарства країни. Недостатня увага до малого та середнього підприємництва дисонує зі значною підтримкою великого бізнесу, через що особливої гостроти набуває проблема захисту вітчизняного малого та середнього бізнесу в інституційному просторі. Адже існування ефективної системи інституційних органів, які забезпечують результативне функціонування підприємств досліджуваної сфери є запорукою успішної діяльності господарюючих суб'єктів. У зв'язку із цим інституційний напрям є важливою складовою державної політики.

Слід зауважити, що рівень розвитку малого та середнього бізнесу безпосередньо визначає ступінь розвитку економіки держави в цілому. В країнах ЄС підприємства малого та середнього бізнесу складають близько 90% від загального числа підприємств. Виходячи із цього, треба сказати, що у світі давно вже відпрацьовані та успішно діють механізми інституційного забезпечення функціонування сфери малого та середнього бізнесу, особливо якщо мова йде про нестабільні умови провадження підприємницької діяльності.

Дослідники питань реалізації державної політики розвитку та підтримки малого та середнього підприємництва достатньо приділяють увагу дослідженням чинників впливу на процеси формування її формування. Вагомий науковий внесок

у дослідженні зазначеної проблематики зробили праці Б. Адамова, О.Амоші, Л.Антонюка, Г.Атаманчука, Ю.Бажала, Є. Борщука, П. Брауна, В. Вакуленко, О. Валецького, З. Варналія, Л. Воротіна, В. Галя, В.Гейця, Б.Гогвуда, В. Гончарової, Б. Гурне, М.Долішнього, В. Загорського, О. Кілієвича, О. Крайник, М. Крупки, Д. Ляпіна, Є. Матвішина, О. Оболенського, Л. Осецького, Л. Пала, О. Піскунова, Н. Полторака, В. Ребкала, В. Романова, В. Савчука, Дж. Саллівана, В. Тертички.

Незважаючи на вагомий досвід дослідження вищезгаданих авторів є необхідність систематизації нових напрямків і вироблення сучасних шляхів гармонізації державної політики розвитку, підтримки малого та середнього підприємництва.

Метою наукового дослідження виступає необхідність перегляду умов здійснення державної політики, зокрема гармонізації механізмів інституційного забезпечення функціонування сфери малого та середнього бізнесу. Зважаючи на це, варто звернутися до досвіду розвинутих країн для того, щоб використати їх позитивні надбання та впровадити їх в українські реалії.

Аналіз інституційного забезпечення малого та середнього підприємництва в багатьох розвинутих країнах засвідчує, що спільним для них (крім Італії) є існування окремого інституту – спеціального державного органу, який реалізує політику і відповідає за розвиток сектору малого та середнього бізнесу. Особливістю цього інституту є його підзвітність президенту або голові уряду країни, а

також співпраця із спеціалізованим банком, який покликаний підтримувати діяльність малих та середніх підприємств.

Так, в США таким органом є Адміністрація малого бізнесу, що функціонує вже більше ніж півстоліття і підвітна конгресу та президенту країни. Її діяльність спрямована на координацію та регулювання підприємницької діяльності суб'єктів, забезпечуючи їх ефективне функціонування.

У Канаді існує велика кількість федеральних, регіональних та галузевих організацій, які спрямовані на підтримку сфери малого та середнього бізнесу, забезпечуючи підприємцям успішне освоєння недостатньо розвинених або нових сегментів ринку та досягнення найвищої продуктивності, економічної ефективності та конкурентоспроможності на світовому рівні. Центральним координуючим органом влади є Міністерство промисловості Канади, яке розробляє політику і стратегію підтримки малих та середніх підприємств, контролює роботу «Канадської мережі бізнес-послуг», узгоджуючи її з діяльністю всіх державних та партнерських організацій відповідно до національної інноваційної програми. Ця інституція підвітна прем'єр-міністру.

В Японії вищим державним органом, відповідальним за стратегію розвитку сфери малого та середнього бізнесу, є Міністерство економіки, торгівлі і промисловості, підвітне прем'єр-міністру країни. У складі цього міністерства утворена Рада з політики щодо малих та середніх підприємств і Агентство малого та середнього підприємництва.

У Великій Британії для об'єднання розрізаних структур підтримки МСП та підвищення їх ефективності було створено національне агентство «Обслуговування малого бізнесу» при Міністерстві торгівлі та промисловості, підвітному прем'єр-міністру країни. Державними ініціативами у сфері підтримки малих та середніх підприємств також є створення Капітального фонду підприємств з метою надання їм доступу до венчурного фінансування, а також заснування Фонду вищої професійної освіти [1; 2].

Єдина країна, де немає окремого інституту з регулювання розвитку сфери малого та середнього бізнесу, – це Італія. Розвиток цих господарюючих суб'єктів визначається послідовним прийняттям правових актів, спрямованих на розширення можливостей для розвитку цього сектору, а також великою розпорошеністю регулювання підприємницької діяльності, зумовленою наявністю великої кількості інституцій, що мають стосунок до діяльності малих та середніх підприємств. Слід відмітити, що це призвело до низки недоліків, що перешкоджають розвитку сфери малого та середнього бізнесу. Зокрема, італійська система структурно схильна віддати перевагу інституційним змінам, заснованим на розосередженні та політизації відповідальності, подібно міжвідомчим комітетам, які задовольняють запити на участь і превентивний контроль над діями уряду з боку всіх політичних сил, що підтримують його. Однак для цих комітетів характерна неминуча тяганина і неієднотність

проведення ефективних рішень на національному рівні.

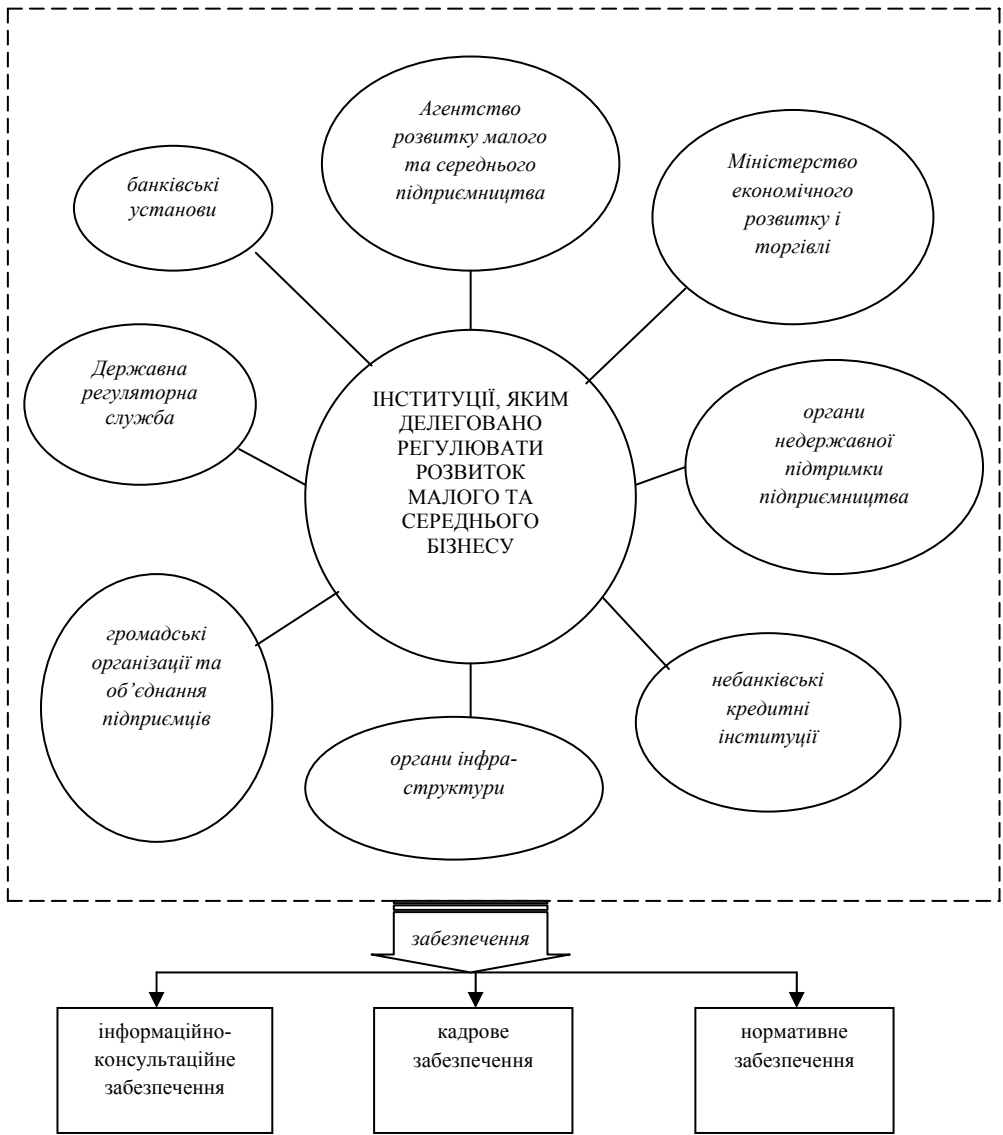
Такий стан справ багато в чому нагадує українські реалії, тому для того, щоб вести мову про покращення ситуації в сфері інституційного забезпечення розвитку малого та середнього бізнесу в Україні, слід врахувати як досягнення регулюючих органів, які існують в розвинутих країнах, так і помилки та недоліки для того, щоб використати цей досвід в українській державі із врахуванням особливостей функціонування її господарюючих суб'єктів та тих обставин, які існують на даний час у всіх сферах суспільного життя країни.

Виходячи з цього, на наш погляд, в Україні повинен існувати механізм інституційного забезпечення розвитку малого та середнього бізнесу, який схематично зображено на рис. 1 і у складі якого повинні бути відповідні інституції. Адже ефективне функціонування такої системи можливо тільки за умови формування адекватного інституціонального середовища, представленого основними групами інститутів, що регулюють діяльність малого та середнього бізнесу.

Зважаючи на позитивний досвід більшості країн, у інституційному середовищі яких домінує спеціалізований орган, покликаний врегульовувати діяльність підприємств сфери малого та середнього бізнесу, в Україні слід, на наш погляд, скористатися цим надбанням і сформувати спеціалізовану інституцію, яка би предметно займалася вирішенням проблем, які існують у досліджуваній сфері.

Слід зазначити, що в Україні ще кілька років тому функціонував орган, який був покликаний врегульовувати діяльність суб'єктів у сфері підприємництва. Мова йде про Держкомпідприємництва як про орган влади, створений діяти у сфері реалізації державної регуляторної політики та державної політики з питань розвитку підприємництва. Проте розпорядженням Кабінету Міністрів України від 9 листопада 2011 року № 1152-р ці його функції, крім питань реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців, було припинено і передано Міністерству економічного розвитку і торгівлі України. А функції з реалізації державної політики у сфері реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців Указом Президента України від 6 квітня 2011 року № 401/2011 було покладено на Державну реєстраційну службу України.

Таким чином, на даний час в сфері підприємництва та, зокрема, у секторі малого та середнього бізнесу відсутній єдиний орган, який би забезпечував реалізацію державної політики. Крім того, відсутня чітка взаємодія інституцій, які здійснюють регулювання підприємницької діяльності в державі, що є негативним явищем. Це спричиняє дублювання функцій цих органів та паралельне виконання аналогічних обов'язків декількома суб'єктами.



- усуненню нормативних колізій, які перешкоджають діяльності малих та середніх підприємств;  
 - поширенню об'єктивної інформації про стан справ у сфері малого та середнього бізнесу, що активізувало би функціонування господарюючих суб'єктів;  
 - прийняттю альтернативних рішень, які би мінімізували можливі збитки для підприємств з урахуванням пропозицій і зауважень спеціалістів.

Можна визначити основні функції Агентства, коротка характеристика яких представлена у табл. 1. Агентство розвитку малого та середнього підприємництва повинно функціонувати на загальнодержавному рівні та мати структурні підрозділи в регіонах, підконтрольних йому, і здійснював їх координацію в межах, визначених законодавством. Для

**Рис. 1. Механізм інституційного забезпечення розвитку малого та середнього бізнесу в Україні\***  
 \*Джерело: власні узагальнення

Виходячи з цього, вбачаємо доцільність функціонування в державі Агентства розвитку малого та середнього підприємства, про яке вже згадувалося вище, тому варто на ньому детальніше зупинити увагу. Зазначене Агентство повинно реалізовувати державну політику у сфері малого та середнього бізнесу. Для цього воно має володіти потужним інформаційно-аналітичним апаратом і відповідною юридичною службою, що матиме повноваження на основі результатів дослідження проблем сектору малого та середнього підприємства представляти його інтереси у Верховній Раді, Кабінеті Міністрів, профільних комітетах, усіх державних відомствах, регіональних адміністраціях і судах усіх юрисдикцій.

Тут можна провести аналогію з вищезгаданою Адміністрацією малого бізнесу, яка функціонує в США і юристи якої консультують державних службовців і працівників законодавчих органів із усіх питань, пов'язаних з діяльністю малого бізнесу в країні. Це сприяло вирішенню низки проблематичних питань, зокрема:

цього слід законодавчо визначити компетенцію і функції цієї інституції та закріпити їх у єдиному кодифікованому нормативному акті, який би стосувався діяльності малих та середніх підприємств і про потребу прийняття якого вже згадувалося вище. Таким чином, формування Агентства розвитку малого та середнього підприємства повинно відповідати вимогам сьогодення щодо оновлення сфери малого та середнього підприємства в Україні відповідно до перспективних напрямів розвитку.

Ключовим державним органом у сфері підприємства в Україні є Міністерство економічного розвитку та торгівлі. Проте його діяльність спрямована на усі економічні процеси, які відбуваються в країні, тому воно не може достатньо ефективно вирішувати усі проблеми, які існують у сфері малого та середнього бізнесу. З метою покращення роботи цієї інституції у напрямі, який досліджується в роботі, нами пропонується сформувати при міністерстві спеціальний аналітичний центр, який би систематично здійснював аналітичні узагальнення результатів функціонування господарюючих суб'єктів у сфері малого та середнього бізнесу в країні. Таким чином, робота аналітичного центру сприятиме ефективнішій роботі Міністерства економічного розвитку та торгівлі,

## СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ПЕРІОДУ УКРАЇНИ

підвищенню його дієвості у досліджуваній сфері та взаємодії з іншими інституціями, які покликані врегулювати діяльність малих та середніх підприємств відповідно до чинного законодавства України.

Таблиця 1

### Функції Агентства розвитку малого та середнього підприємництва в Україні\*

№ п/п	Функції	Їх характеристика
1	якісна	підвищення якості регуляторного середовища для малих та середніх підприємств
2	оптимізаційна	оптимізація реєстраційних та дозвільних процедур, а також сприяння покращенню податкового та митного адміністрування для підприємств
3	комунікативна	формування ефективної системи комунікації підприємств з державно-владними інституціями
4	нормативна	сприяння уніфікації нормативно-правової бази та усунення колізій в законодавстві
5	зовнішньо-економічна	сприяння доступу вітчизняних підприємств на ринки закордонних країн та експорту їх продукції
6	інфра-структурна	підвищення доступності інфраструктури та сфери обслуговування для вітчизняних підприємств
7	консультаційна	надання консультацій підприємствам, які стосуються специфіки їх роботи
8	кадрова	підготовка кадрів для управління малим та середнім підприємством

\*Джерело: власні узагальнення

Важливу роль у здійсненні підприємницької діяльності відіграють банківські установи, які надають кредити підприємцям, здійснюють розрахунково-касове обслуговування, відкривають рахунки, проводять валютні операції та вирішують багато інших питань, пов'язаних з фінансово-кредитною діяльністю господарюючих суб'єктів. Проте на даний час співпраця малих і середніх підприємств з банками не забезпечує надходження останнім достатньої кількості кредитних ресурсів, які необхідні для здійснення підприємницької діяльності. В такому випадку варто, посилаючись на закордонний досвід існування спеціалізованих банківських установ у сфері малого та середнього бізнесу, запропонувати відкриття Банку для малих і середніх підприємств, який би обслуговував потреби цього класу клієнтів.

Функціями зазначеного Банку були б наступні:

- здійснення фінансової підтримки малих та середніх підприємств (банківське кредитування та участь у капіталі, надання доступу до венчурного капіталу, лізинг, факторинг, мікрофінансування) з одночасною адресною підтримкою пріоритетних галузей сфери малого та середнього бізнесу (інновації, модернізація, енергоефективність, виробничий сектор, соціально-значущі проекти), запровадженням з урахуванням передового досвіду нового стратегічного підходу до роботи з таким

клієнтами (нішева стратегія, гарантійний механізм, сек'юритизація);

- здійснення нефінансової підтримки (освітні програми для партнерів і малих та середніх підприємств, популяризація підприємництва, поліпшення ділового клімату, спільні з підприємцями законодавчі ініціативи, співпраця із закордонними інститутами розвитку, а також аналітичні дослідження ринку, на якому працюють малі та середні підприємства).

Розвиток та ефективне функціонування органів інфраструктури малого та середнього підприємництва в Україні повинно регулюватися з боку держави, зокрема держава повинна стимулювати її розвиток за допомогою різноманітних важелів, методів та стимулів. Загальну схему стимулювальної ролі держави в процесі функціонування органів інфраструктури малого та середнього підприємництва відображає рис. 2.

Для того, щоб органи інфраструктури у сфері малого та середнього підприємництва повноцінно функціонували, потрібно спочатку окреслити так звані «правила гри», тобто теоретично обґрунтувати, яким чином повинні функціонувати ті чи інші інфраструктурні інституції, що відноситься до сфери законодавчо-нормативних вказівок та наукових рекомендацій. Розробивши теоретичні рекомендації, потрібно їх реалізовувати, впроваджуючи механізми функціонування інфраструктурних органів на практиці, що передбачає виконання державними органами влади виконання поставлених державою завдань щодо розвитку інфраструктурних інституцій.



Рис. 2. Загальна схема державного стимулювання функціонування органів інфраструктури малого та середнього підприємництва\*

\*Джерело: власні узагальнення

Слід зазначити, що в Україні інфраструктурі, що забезпечує діяльність сфери малого та середнього бізнесу, ще й досі властиві хаотичність, нерівномірний розвиток, неналагодженість взаємозв'язків між різними її учасниками, а тому її функціонування як єдиного цілого поки що є проблематичним. У більшості регіонів або ще не сформовано базової мережі фінансово-кредитної та навчально-консультаційної інфраструктури підтримки бізнесу, або формується вона спонтанно

без координаційної ролі державної влади, що знижує ефективність її функціонування для забезпечення потреб розвитку малого та середнього бізнесу.

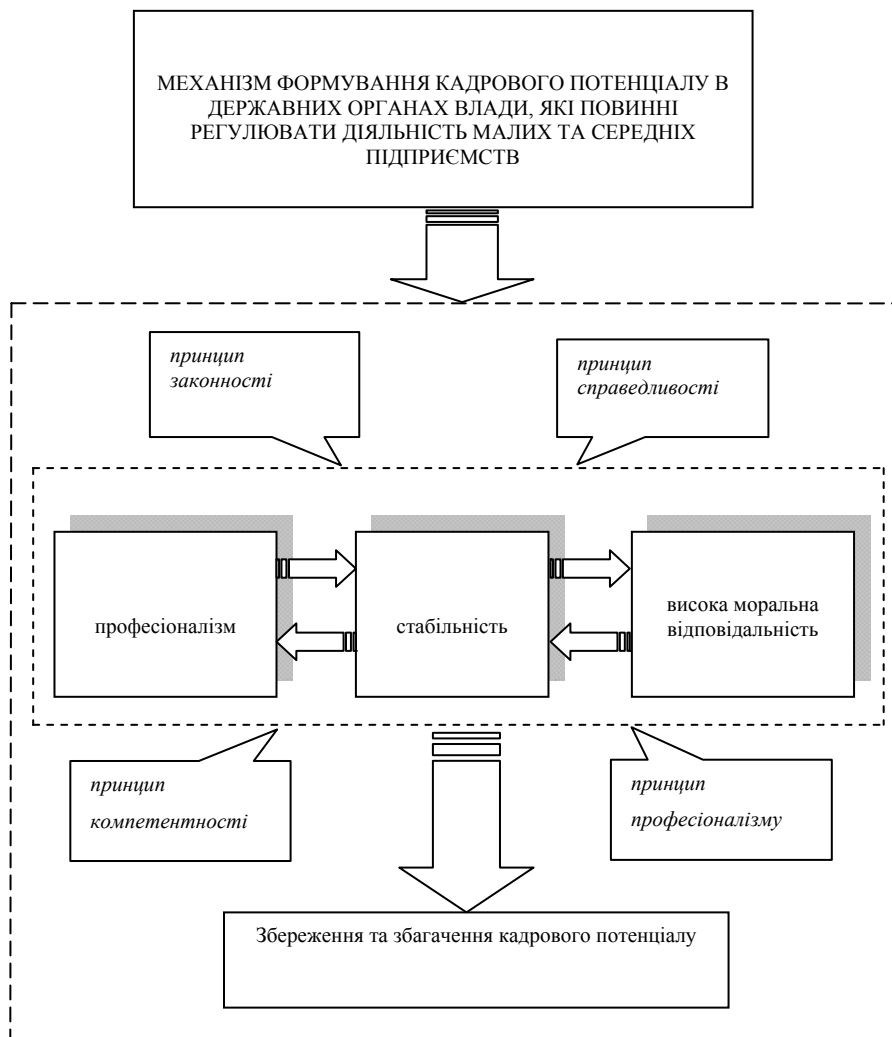
Слід наголосити на важливості якісного кадрового забезпечення інституцій, які повинні забезпечувати підтримку та ефективне функціонування підприємств. З цього ж приводу влучно висловився відомий французький дослідник проблем державного управління Бернар Гурне, який сказав наступне: «...найпродуманіші структури і найсучасніші знаряддя праці не дадуть очікуваних результатів, якщо службові штати недоукомплектовані або, ще гірше, укомплектовані працівниками низької кваліфікації» [3].

Тому необхідність розробки нової кадрової політики та кадрового забезпечення інституційних органів впливає із змісту тих завдань, які стоять сьогодні перед державою. Пріоритетним напрямком при формуванні кадрів є забезпечення стабільності кадрового складу в поєднанні з його цілеспрямованим оновленням, тобто поєднання молодих та досвідчених працівників, що дасть можливість підвищувати професійний рівень кадрів. Кваліфіковані співробітники похилого віку зможуть працювати в якості консультантів, наставників, координаторів для молодших колег. Важливо, щоб при цьому у працівників державних органів спостерігалися поряд із професійними навиками також і моральні якості, що вкрай необхідно для такої діяльності.

Загальний механізм формування кадрового потенціалу у державних органах влади, які покликані регулювати діяльність підприємств сфери малого та середнього бізнесу у напрямі покращення кадрового потенціалу, зображено на рис.3.

Поряд із інформаційно-консультаційним та кадровим забезпеченням не менш важливою є нормативна база, яке повинно лежати в основі ефективного функціонування механізму інституційного забезпечення розвитку малого та середнього бізнесу в Україні. Варто зауважити, що детально про потребу покращення нормативно-правової бази та напрями її уніфікації йшла мова вище.

У підсумку слід відмітити, що запропоновані заходи щодо покращення інституційного забезпечення розвитку малого та середнього бізнесу дадуть змогу підвищити ефективність використання потенціалу малих та середніх підприємств в Україні та поліпшити результати їх функціонування загалом.



**Рис. 3. Механізм формування кадрового потенціалу в державних органах влади, покликаних регулювати сферу малого та середнього бізнесу в Україні\***

\*Джерело: власні узагальнення

**Список використаних джерел**

1. Соціально-економічний потенціал сталого розвитку України та її регіонів: національна доповідь / за ред. акад. НАН України Е.М. Лібанової, акад. НААН України М.А. Хвесика. – К.: ДУ ІЕПСР НАН України, 2014. – 776 с.
2. Малий бізнес : зарубіжний досвід перспективи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.remzavod.biz/e9.html>
3. Гурне Б. Державне управління / Б. Гурне / Пер. з фр. В. Шовкун. – К. : Основи, 1993. – 165 с.

**References**

1. Libanovoyi E. M., Khvesyka M. A. (Ed.) (2014). Sotsial'no-ekonomichnyy potentsial staloho rozvytku Ukrayiny ta yiyi rehioniv: natsional'na dopovid' [Socio-economic potential of sustainable development of Ukraine and its regions]. K.: DU IEPSSR NAN Ukrayiny, 776 p.
2. Malyy biznes : zarubizhnyy dosvid perspektyvy [Small Business: Foreign Perspective Experience]. Retrieved from: <http://www.remzavod.biz/e9.html>
3. Hurne B. & Shovkun V. (1993). Derzhavne upravlinnya [State Administration]. Osnovy, 165 p.